

УДК 351.743:504

Н. В. Машніцька

СУТНІСТЬ ПЕРЕКОНАННЯ ЯК МЕТОДУ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МІЛІЦІЇ

Охарактеризовано переконання як правову категорію. Розглянуто сутність та значення переконання як методу управлінської діяльності. Сформульовано авторське визначення поняття переконання як методу адміністративної діяльності міліції.

Роль переконання в державному управлінні має величезне значення. З проведенням істотних соціально-економічних реформ ця роль незмірно зросла як у державному управлінні, так і в цілому в суспільних відносинах.

Переконання являє собою процес послідовно здійснюваних дій, що включає такі елементи як оволодіння увагою, навіювання, вплив на свідомість, емоції, створення інтересу та ін. Громадяни добровільно підкорюються юридичним актам, якщо розуміють цілі і завдання владної діяльності, схвалюють їх, свідомо, активно беруть участь в їх здійсненні.

Специфічний характер засобів, конкретних заходів впливу, які використовуються в процесі регулювання поведінки людей, надає якійсь визначеність переконанню як методу управління.

В адміністративному праві переконання визнається одним з основних методів, оскільки більша частина суб'єктів адміністративно-правових відносин дотримується й виконує вимоги правових норм, але у багатьох випадках державі доводиться забезпечувати їх виконання методами державного примусу.

Проблеми визначення переконання як методу управління взагалі та методу діяльності міліції зокрема, його особливостей, ознак, критеріїв класифікації займали думки багатьох вітчизняних та зарубіжних учених-адміністративістів: В. Б. Авер'янова, О. М. Бандурки, Д. М. Бахраха, К. С. Бельського, Ю. П. Битяка, А. С. Васильєва, В. В. Гауцька, І. П. Голосніченка, Р. І. Денисова, Є. В. Додіна, М. І. Єропкина, С. В. Ківалова, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова, А. Т. Комзюка, А. П. Коренєва, О. В. Кузьменко, А. М. Подоляки, Л. Л. Попова, А. М. Розіна, О. Ю. Салманової, О. С. Фролова, А. П. Шергіна, Х. П. Ярмаки та ін. Проте багато таких питань залишаються дискусійними, що обумовлює необхідність їх подальшого дослідження. Крім того, більшість учених, досліджуючи методи управлінської діяльності, значну увагу приділяли примусовим заходам. Тому існує необхідність у вивченні феномена переконання у праві з урахуванням теоретичних розробок таких наук, як філософія та психологія. Крім того, залишилися невирішеними питання про сутність, особливості та види переконання в адміністративній діяльності органів внутрішніх справ взагалі та міліції зокрема, і деякі з цих питань ми й розглянемо у даній статті.

Варто зазначити, що поняття «переконання» у політичному, психологічному, педагогічному, соціологічному та правовому плані досліджене недостатньо. Малоз'ясованим залишається важливе коло питань про зміст, структуру, функції, гносеологічну природу переконання, про зв'язок цього поняття з іншими політичними, психологічними, соціологічними та правовими категоріями.

Як метод психологічного впливу переконання – це головний метод дії. Під ним розуміється, з одного боку, різносторонній вплив на особу з метою формування в неї одних якостей і позбавлення її інших, а з іншого, – спонування до певної дії. В науці, практиці й побуті термін «переконання» (російський аналог – убеждение) використовується у двох значеннях, а саме:

- система поглядів, уявлень, яких особа дотримується, з якими вона погоджується, які вона ототожнює із собою, оскільки вважає їх продуктом власної діяльності, які мають під собою певну аргументацію і можуть бути логічно доведені;

- певний спосіб впливу, який передбачає аргументоване і логічно витримане доведення істинності того чи іншого положення, думки, оцінки.

Проте в українській мові, на відміну від російської, коли йдеться саме про вплив, а не систему поглядів, є можливість застосувати термін «переконування». Доцільність такого термінологічного уточнення цілком зрозуміла й доречна, оскільки дозволяє кожного разу не пояснювати зазначену двозначність. Цікаво також звернути увагу на етимологію слова «переконування», зокрема на префікс «пере-», який вказує не на будь-яку «зміну», а саме на необхідність якісного «перетворення» того, що є. Слово «конати» в українській мові означає умирати. Отже, «переконати» може означати також подолати змертвіле і відстояти життєдайне [1]. Коли йдеться про переконування, то це означає, що суб'єкт впливу пропонує об'єктові впливу «...аргументи, факти, докази і висновки, покликані показати позитивні наслідки рекомендованого спрямування дій», – стверджують Ф. Зімбардо і М. Ляйпше. Ці ж автори виділяють окремо раціональне переконування (persuasion), зазначаючи, що існують впливи, які мають на меті змінити поведінку об'єкта впливу не безпосередньо, а через зміну переконань людини, які перетворюються на певні особисті настанови, а вже останні, за певних умов, призведуть до бажаної чи очікуваної поведінки [2, с. 145–147].

Розглядають переконування і як метод виховання, що передбачає умисний цілеспрямований вплив на свідомість, волю й почуття вихованців з метою формування у них стійких переконань, певних норм поведінки. Отже, переконування – педагогічна категорія, яка вказує на інструмент дієвого впливу на особистість, а переконання – це результат цього впливу. Основним засобом реалізації вимог методу переконування є слово вихователя [3].

Перетворення певних ціннісних орієнтирів (правових, моральних вимог) на особисті переконання людини здійснюється успішніше, якщо зачіпається її емоційна сфера, а не лише розум. Переконання – не просто думка, а емоційно забарвлена, іноді жагуча ідея і внутрішня сила, що спрямовує людську поведінку. Це взаємодія всіх сторін особи, своєрідний сплав розуму, почуттів і волі [4, с. 52].

Проблема переконання як методу управлінської діяльності належить до найменш розроблених у юридичній літературі. Це, природно, позначилося на повноті розкриття його поняття й сутності. Для більшості авторів типовим є змішування державного переконання або з вихованням, або з переконанням як психологічними заходами, прийомом взаємовпливу людей у процесі їх спілкування один з одним. Такий підхід до переконання характерний для юридичних і етичних досліджень. Він виявляється, зокрема, в тому, що при визначенні поняття цього методу підкреслюється в основному вольовий момент; акцентується увага на тому, що переконання ґрунтується на добровільному підпорядкуванні членів суспільства державним вимогам [5, с. 61]. Так, підкреслюється, «що переконання передбачає вплив на свідомість і волю людей заходами морального характеру» [6].

У літературі існувала визначальна точка зору, що переконання має місце тоді, коли людина виконує веління держави або громадських органів усвідомлено, добровільно, на основі існуючих у неї морально-етичних настанов. Тим самим розкривалося те загальне, що властиве даному методу незалежно від форм його прояву й від того, що відрізняє переконуючий вплив від примусового впливу. Дійсно, при переконанні особа, до якої він застосовується, виконує пред'явлені йому вимоги добровільно [7, с. 141].

На думку К. С. Бельського, «переконання – це словесний і організаційний вплив органів виконавчої влади (посадових осіб) на підлеглий персонал, конкретного громадянина, юридичну особу, населення всієї країни, який здійснюється на правовій і моральній основі. Як процес, як вплив у галузі поліцейських відносин, даний метод складається з двох взаємодіючих частин, які виражаються в тому, що: 1) орган поліції словесно й організаційно впливає на громадян, 2) громадяни добровільно і сумлінно дотримуються вимог правових норм, підпорядковуються встановленим приписам» [8, с. 589].

Переконання як систему заходів правового і неправового характеру, яка проводиться державними та громадськими органами, що виявляється у здійсненні виховних, роз'яснювальних і заохочувальних заходів, спрямованих на формування у громадян розуміння необхідності чіткого виконання вимог законів та інших правових актів, розглядали Ю. П. Битяк, В. В. Зуй, А. Т. Комзюк [9, с. 4].

В юридичній літературі переконання визначалось і як система заходів виховного та заохочувального характеру, спрямованих на формування в об'єктів управління звички добровільно виконувати вимоги правових норм [10, с. 347]; особливий засіб правового впливу, який полягає в тому, щоб суб'єкти державного управління додержувалися певних вимог внаслідок їх внутрішнього визнання, а не через сліпе підкорення велінням влади [11, с. 162]; комплекс різноманітних конкретних заходів і засобів впливу на свідомість та поведінку людей з метою формування у них правильних переконань, розуміння необхідності добровільно і сумлінно виконувати вимоги закону та інших правових норм [12, с. 31] тощо.

Досліджуючи застосування переконання у сфері забезпечення міліцією безпеки дорожнього руху, О. Ю. Саламанова визначала його як систему заходів виховного і заохочувального характеру, спрямованих на формування в учасників дорожнього руху (тобто практично у всіх громадян) звички добровільно виконувати вимоги правових норм, що діють у цій сфері [13, с. 49].

Пріоритет прав людини в діяльності міліції, розвиток демократичних засад у державному управлінні вимагають в усіх сферах громадського життя подальшого підвищення правосвідомості громадян, виховання у кожного з них почуття громадського обов'язку, підвищення дисципліни і організованості. У більшості випадків вимоги правових норм виконуються громадянами свідомо і добровільно,

тому засоби переконання є первинними, провідними і, на нашу думку, найефективнішими в адміністративній діяльності міліції.

Свого часу російський теоретик права Н. Н. Алексєєв, відзначаючи первинне значення методу переконання, стверджував, що боротьба з правопорушеннями та їх попередження повинні, перш за все, йти шляхом мудрої і мирної правової політики, – шляхом вироблення нормальної правосвідомості. Шляхом виховання здорового правового почуття і шляхом створення сприятливих соціально-економічних умов спільного життя людей. Нормально примус може бути застосований тільки тоді, коли всі ці засоби вичерпані, – так би мовити, на крайній випадок, як останній неминучий засіб [14, с. 184].

Таке твердження знайшло підтримку у працях багатьох учених адміністративістів сучасності.

Так, Д. М. Бахрах вважає, що в демократичному суспільстві переконання – головний метод впливу. На підтвердження цього автором виділяються такі основні критерії адміністративного переконання.

По-перше, переконання використовується систематично і по відношенню до всіх громадян.

По-друге, воно забезпечує добровільне виконання норм права, в кінцевому рахунку, звичку законослухняності.

По-третє, цілі демократичного суспільства вимагають, щоб зовнішнє регулювання поведінки людини поступово поступалося місцем саморегулюванню. Вирішальне значення має належати внутрішньому контролю самої особистості за своїми діями, усвідомлення нею соціального значення їх цілей і наслідків.

А в справі виховання вирішальна роль належить різноманітним формам переконання.

По-четверте, система державного і муніципального апарату має можливість через сучасні засоби масової інформації швидко оповіщати громадян про проведені заходи, роз'яснювати їх зміст, інструктувати, а значить, переконувати.

По-п'яте, переконання обходиться державі набагато дешевше, ніж примус [15, с. 424–425].

З цього приводу В. К. Колпаков стверджує, що «визнання головної ролі переконання як методу психічного впливу на свідомість, а через неї – на поведінку людей є гарантією правильного поєднання методів переконання, заохочення й примусу» [16, с. 191]. На думку В. В. Галунька, «переконання визнається превалюючим методом діяльності органів держави із детальною регламентацією форм його прояву на нормативному рівні» [17]. Ця ж думка відображена й у працях учених-адміністративістів, які безпосередньо займалися дослідженням питань застосування методу переконання в адміністративній діяльності органів внутрішніх справ (міліції), – О. М. Бандурки, А. Т. Комзюка, А. М. Подоляки, С. М. Гусарова, О. Ю. Салманової, М. О. Тучака, І. О. Панова та ін.

Таким чином, переконання як головний метод адміністративної діяльності міліції, на нашу думку, можна розглядати як вплив на правосвідомість громадян, що здійснюється шляхом проведення заходів виховного, заохочувального, роз'яснювального та іншого характеру, з метою переконання громадян в обґрунтованості, доцільності та необхідності добровільного та сумінного додержання встановлених державою норм і правил, а також заходів, що проводяться органами влади, з метою реалізації державної політики у сфері охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, запобігання та протидії правопорушенням.

У результаті переконання в людей змінюються погляди, утверджуються поняття, судження, уявлення, що відповідають цілям переконуючого, створюються внутрішні моральні стимули до необхідної поведінки, тобто формується відповідна правосвідомість.

Стан правової культури суспільства, яка багато в чому визначається рівнем його правової свідомості, розвитком демократичних інститутів, що передбачають соціально-правову активність громадян, є найважливішою ознакою правової держави, показником її зрілості. Ось чому в наш час надзвичайно актуальним є створення ефективної системи формування правової свідомості населення.

Правосвідомість – це схвальна або негативна реакція людей на прийняті закони, на конкретні проекти нормативних актів і т. ін. Правосвідомість зазвичай не існує в «чистому» вигляді, бо взаємопов'язана з іншими видами і формами свідомості реальності і дійсності. Так, досить часто правосвідомість переплітається з моральними переконаннями. Специфічна риса правосвідомості як складової частини механізму правового регулювання полягає в тому, що її роль не обмежена якоюсь однією стадією правового впливу. Правосвідомість включається в роботу і на стадії правотворчості, і на стадії реалізації права, є присутньою у всіх елементах механізму правового регулювання – нормах права, правовідносинах, актах реалізації права. Словом, правова свідомість суспільства, окремих груп, індивідів органічно пов'язана з правом як цілісним соціальним інститутом, з його виникненням, функціонуванням і розвитком, з правотворчістю і правозастосуванням, іншими сторонами правового буття суспільства.

В Україні Національна програма правової освіти населення була затверджена указом Президента України від 18 жовтня 2001 р. № 992/2001 [18], проте з того часу минуло вже більше десяти років, за цей період країна неодноразово переживала економічні і політичні кризи, проводила соціальні і правові реформи, відбувалися зміни законодавства. Тому, на нашу думку, актуальним є реформування сучасного правового регулювання державної політики України у сфері розвитку правової грамотності, культури та правосвідомості громадян; є необхідність затвердити новий правовий акт (наприклад, Національну програму або Основи державної політики України у цій сфері), який спрямувати на формування

високого рівня правової культури населення, традиції безумовної поваги до закону, правопорядку і суду, доброчесності і сумнінності як переважної моделі соціальної поведінки, а також на подолання правового нігілізму в суспільстві, який перешкоджає розвитку України як сучасної цивілізованої держави.

Список літератури: 1. Переконавання як метод психологічного впливу [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://ukraine-diplom.com/33/16244-perekonannya-uk-metod-psichologichnogo-vplivu.html>. 3. Кузьмінський А. І. Педагогіка у запитаннях і відповідях / Кузьмінський А. І., В. Л. Омеляненко. – Знання, 2006. – 311 с. 2. Зимбардо Ф. Социальное влияние / Ф. Зимбардо, М. Ляйппе. – СПб. : Питер, 2001. – 448 с. 4. Карпец И. И. Правосознание и причины преступности / И. И. Карпец, А. Р. Ратинов // Советское государство и право. – 1968. – № 12. – С. 52. 5. Неледва Н. В. Переконавання як головний метод примирення сторін у кримінальному процесі України / Н. В. Неледва // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. – 2011. – № 1. – С. 60–62. 6. Козюбра Н. И. Эффективность правовой системы. Перестройка в юридической науке / Н. И. Козюбра // Советское государство и право. – 1987. – № 10. – С. 3–9. 7. Тучак М. О. Форми адміністративної діяльності дільничих інспекторів міліції / М. О. Тучак // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – Вип. 16. – 2001. – С. 138–143. 8. Бельский К. С. Полицейское право : Лекционный курс / К. С. Бельский. – М. : Дело и Сервис, 2004. – 804 с. 9. Битяк Ю. П. Переконавання і примус у державному управлінні. Адміністративна відповідальність: консп. лекц. / Ю. П. Битяк – Х. : Укр. юрид. акад., 1994. – 44 с. 10. Адміністративне право України. Загальна частина. Академічний курс : [підручник] / за заг. ред. О. М. Бандурки. – Х. : Золота миля, 2011. – 584 с. 11. Адміністративне право : підручник / [Ю. П. Битяк, В. М. Гарашук, О. В. Дьяченко та ін.] ; за ред. Ю. П. Битяка. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 544 с. 12. Адміністративна діяльність міліції : підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. – 448 с. 13. Салманова О. Ю. Адміністративно-правові засоби забезпечення міліцією безпеки дорожнього руху : дис... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Салманова Олена Юріївна. – Х., 2002. – 232 с. 14. Алексеев Н. Н. Основы философии права / Н. Н. Алексеев ; сост.: Альбов А. П., Величко А. М., Масленников Д. В., Ревна М. Б. ; отв. ред.: Масленников Д. В., Сальников В. П. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. юрид. ин-та, 1998. – 216 с. 15. Бахрах Д. Н. Административное право : учеб. для вузов. – 2-е изд., изм. и доп. / Д. Н. Бахрах, Б. В. Россинский, Ю. Н. Стариков. – М. : Норма, 2005. – 800 с. 16. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник / В. К. Колпаков. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 736 с. 17. Галуцько В. В. Методи переконавання і примусу при здійсненні охорони власності / В. В. Галуцько // Держава і право. – Вип. 33. – 2006. – С. 193–195. 18. Національна програма правової освіти населення : затв. указом Президента України від 18 жовт. 2001 р. № 992/2001 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 43. – Ст. 1921.

Надійшла до редколегії 21.08.2012

Охарактеризовано убеждение как правовая категория. Рассмотрены сущность и значение убеждения как метода управленческой деятельности. Сформулировано авторское определение понятия убеждения как метода административной деятельности милиции.

Persuasion as legal category is described. Essence and value of persuasion as a method of administrative activity are considered. The authorial definition of concept of persuasion as a method of administrative activity of militia is set forth.